

Бранко Петрановић

КПЈ КАО КОНСТИТУЕНС ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА СТВОРЕНОГ У ТОКУ НОБ-е

Питање које третирамо изгледа у много чему познато, иако оно, насупрот привиду, у свим својим генетичким, суштинским и појавним изразима није дубље стручно испитивано. Самим тим ни наше претензије у овом саопштењу нису ишле даље од тога да скренемо пажњу на извесне проблеме који су остали ван досадашњег интересовања или бар недовољног интересовања историографије и политичке науке.

На почетку излагања дугујемо једно објашњење. Ми се залажемо за такав концепт политичког система који у себе укључује друштвено-економске односе, целокупну институционализирану политичку структуру, односе постојећих органа и — што је од посебног значаја — реални свет односа и њихове примене. Изнети концепт је, према томе, далеко шири од класичног схватања органа државне власти. Превазилажењем нормативне структуре овакав концепт омогућује да се у историјском истраживању НОБ-е прошири теоријско-хипотетички оквир истраживања и тематика уопште.

I

Прихватајући такав концепт, обавезни смо да посебну пажњу обратимо на основни конститутивни чинилац тога новог система у стварању — на КПЈ. Прво што се при том намеће јесте општејугословенски карактер КПЈ. У време априлског рата КПЈ је заправо једина југословенска снага у земљи. Она има југословенску оријентацију од оснивања до 1923. и од сплитског пленума 1935. КПЈ је и у том смислу антитеза схватањима грађанских странака које су, организационо гледано, регионалне или провинцијске, а по својим погледима на национално питање сепаратистичке или унитаристичке. Практична политика КПЈ у националном питању је директно супротна антијугословенском сепаратизму и национал-шовинизму, а с друге стране насилној југословенској унификацији. Вишенационална структура КПЈ, која се изграђује од 1937, преко 1943. и 1945, па до 1948, антиципација је решавања националног питања у Југославији у државноправној области у форми федерације.

Други фактор од значаја за питање које разматрамо јесте однос између организационе чврстине КПЈ и њене ефикасности. КПЈ је успела да очува организацију у априлском рату. То није пошло за руком ни једној грађанској странци. Оне су организационо разбијене и растројене.

Тај процес организационог распадања ових странака започео је још пре рата. Његови појавни облици су фракционашке борбе, ривалитет вођа, осипање чланства. Рат је само довршавао један дуготрајни процес идеолошко-политичке дегенерације и организационог декомпоновања ових странака. Класичан пример у том смислу пружа Радикална странка. Насупрот њима, КПЈ је могла, ослањајући се на своју организацију, да изврши 1941. мобилизацију свог чланства и да да реалан смисао директиви: Сваки комуниста оружани партизан.

Организација КПЈ је изграђена у предратним илегалним условима и састављена махом од професионалних револуционара. Таква организација показала се адекватна облицима борбе на наредној етапи развика. Партија је изграђена на принципима демократског централизма, хијерархије органа, строге дисциплине чланова.

На овим питањима потребно је да се задржимо.

Централистичка компонента претеже над демократском у фази НОБ-е. Због ирегуларних ратних услова 1941—45. од 1940. до 1948. нису одржавани састанци ЦК изабраног на V земаљској конференцији. Ужа или шира саветовања руководећег партијског актива замењивала су у овом периоду Централни комитет. Покрајинска руководства такође су радила без пленума. Чланови руководећих тела попуњавају се одлукама виших партијских органа, овлашћених функционера или кооптирањем. Централизовано одлучивање утицало је на невероватну ефикасност акције, „пробојност“ КПЈ, кадровску концентрацију, усмеравање на најважније циљеве и на брзину процена у критичним ситуацијама. У пракси се потврђивала теза: постоји онолико демократије колико дозвољавају историјски услови. Чланство КПЈ не утиче на доношење одлука, али се оно поистовећује с њима у процесу извршења. Овај идентитет може да се јавља само у ситуацији у којој политика изражава вољу и интересе партијског чланства и ширих слојева народа. Централизација у сфери идеја и општих директива није одузимала простор самоиницијативи чланства приликом њиховог остваривања.

Мада не мења ни један битни принцип своје организације, КПЈ се ипак 1941. организационо прилагођава новим условима борбе. Њена чврста интерна организација није била супротна еластичном организовању према захтевима историјских околности. У својој историји КПЈ познаје таква организациона прилагођавања и пре 1941. и касније. Подсетимо на прелаз на илегалне услове борбе и на Одлуку ЦК КПЈ из јула 1945, којом се раз-

рађују основе функционалне и персоналне уније Партије и власти у ослобођеној земљи.

КПЈ се у току рата проширује, завршавајући рат са више него удесетострученим чланством. Овде се намеће више питања: да ли је бројно увећана КПЈ остала кадровска партија; који елементи конспирације постоје у организацији КПЈ; утицај секташтва, односно антисекташтва, како у њеној организацији, тако и у њеној генералној политици?

Услови борбе малог броја комуниста у предратној илегалу, повезаних на чврстој организационој и идеолошкој основи, одређивали су ускокадровски карактер Партије. Број чланова КПЈ у току рата се непрестано повећава, али омасовљавањем чланства она не губи карактер кадровске партије. Омасовљивање Партије се наставља и у периоду обнове. Мерило бројности ипак није само за себе узето релевантно за процену о њеном кадровском карактеру. КПЈ је била против стварања масовних комунистичких партија, па чак и разливених народних фронта после рата у тзв. народним демократијама. Далеко релевантнији критеријум за ово питање је начин приступања Партији, строгост обавеза, степен идеолошко-политичке повезаности чланства.

КПЈ је и у току рата задржала конспиративни карактер у области политичког статуса свог чланства и у унутарпартијском животу. Ти конспиративни елементи задржавају се у организационој структури Партије на ослобођеним подручјима, у оружаног сили револуције и на окупираног територији. Штавише, елементи конспирације не нестају и у ослобођеној земљи. КПЈ је 1945. чак — формално правно гледано — екстра-уставни чинилац, иако је у тој фази имала огромну концентрацију власти. На V конгресу КПЈ ова се појава узетје за инерцију старе праксе и тумачи као организациони заостатак из времена илегалу. Ми уважавамо дуготрајност одржавања извесних преживелих форми, али не можемо ипак да их објаснимо на тај начин. Овде морамо разграничити две ствари које су блиске овом комплексу питања: ову конспиративност ми бисмо ипак одвојили од уобичајене будности на коју се позива чланство у условима ратних искушења. Сама ратна ситуација чини то нормалним. Исто тако, ову унутар организационую конспиративност не бисмо мешали са неоспорно руководећом улогом Партије у НОБ-и. КПЈ упућује прогласе народима Југославије, чланству, непријатељским војницима. Но, с друге стране, она нема формалну хегемону улогу у НОФ-у. На то битно утиче концепција о извођењу револуције у форми НОБ-е и међународни фактор.

С овим је тесно повезано питање антисекташког курса КПЈ у току рата. Њена антисекташка политика има корен у концепцији доследне ослободилачке борбе на којој се врши изолација буржоасије. Из ове концепције извире широка лепеза антисекташких манифестација: политика повезивања са родољубивим снагама без обзира на њихову политичку оријентацију и наци-

оналну припадност, развијање широке социјално-политичке платформе власти, организовање НОФ-а, подржавање савезничког јединства, избегавање промена у друштвено-економској структури у току првих година рата, обрачунавање са националном нетрпељивошћу у својим редовима и ван њих. Једном речју, антисекташки курс КПЈ сужава могућност буржоасији да НОБ преведе на колосек братоубилачког рата и класичног класног обрачуна.

Један од видова антисекташке политике у КПЈ је разбијање отпора против пријема новог чланства. Део чланства на завршетку рата мистифицира Партију, захтевајући примену старих мераила која не одговарају новој ситуацији или једноставно настоји да задржи деобу утицаја моћи на што ужи круг чланова.

Генерална антисекташка линија је јединствена, али у одређеним фазама она познаје одступање. Емпиричка провера показује, међутим, да је свуда онамо где је секташка линија победила, Партија доживљавала тешке поразе, одвајајући се од маса.

КПЈ је општенародна партија, за разлику од других партија предаприлске Југославије: класично грађанских, псеудорадничких, сељачких, клерикалних. Њен утицај се не може мерити снагом њене организације, него снагом њеног зрачења и идеолошко-политичког утицаја, под који уочи рата долазе и појединци из средњих грађанских слојева.

Тим поводом није некорисно подсетити да теза — по којој социјално биће утиче на политичко-идеолошко опредељење, с којом се често сусрећемо, није у досадашњим истраживањима довољно стручно проверавана, бар са психо-социолошке тачке гледишта. А априористичко прихватање ове тезе — без стручне провере — носи у себи ризике стерилних уопштавања.

Покушамо ли да проверу ове тезе повежемо са социјалном структуром НОП-а запазићемо извесна одступања.

Пре свега, питање социјалне структуре НОП-а често прилазимо са буквалних позиција: да ли је радничка класа (радници, индустријски пролетаријат) био најмногобројнија снага покрета. Свакако да није. Питање је методолошки непотпуно постављено: у југословенском случају није битно да ли су радници већина, већ у чије име, с какве платформе, с којим циљем и под чијим вођством се изводи преврат и оружана смена политичке власти. Индустријски пролетаријат није могао представљати већину једнога покрета који има национално-ослободилачки карактер и то у земљи која је неразвијена и у неким крајевима без правог индустријског пролетаријата. Сељачка база НОП-а је израз друштвено-економске структуре сељачке. НОБ се, осим тога, водила највећим делом у заосталим сељачким регионима Југославије. Масовнији прилив радника у покрет почиње — ако изумемо 1941 — са ослобођењем источних крајева земље 1944.

У оквиру изнетог схватања тек остаје да се испитају и корени релативно масовне основе контрареволуције у Југославији и њеног социјалног састава.

До богатијих сазнања о том социолошком субстрату НОП-а задовољимо се да истакнемо да је за социјални састав НОП-а битно да авангарда пролетаријата — КПЈ покреће устанак, да му она стоји на челу, да је НОП истовремено покрет национално-ослободилачки и покрет социјалног ослобођења и да радничка класа нема својих посебних циљева.

Подвучимо само да је ван сумње да ово питање социјалне структуре и опште неразвијености земље добија у значају нарочито онда када се победничка класа која је освојила политичку власт сукоби са проблемима неразвијености и социјалне револуције у њеном пуном друштвено-економском смислу.

Вођство КПЈ се у тренутку судбоносног одлучивања налазило у земљи и у жаришту борбе. Раније лоше искуство са руковођењем из иностранства било је за КПЈ богата актива у суми њеног дотадашњег искуства. У истој оној сразмери, ако је дозвољено упоређивање, са негативним последицама руковођења комунистичким партијама, ван земље у току рата, па било да су она у целини или делимично била у иностранству. Те лоше последице посебно ће се осетити у форми сукобљавања концепција, укрштања директива, конформизма, шаблонског схватања нагло измењених ситуација и промена класно-политичких констелација. Погледамо ли опет ово питање са друге стране барикаде, видећемо такође да су делови вођстава грађанских партија у иностранству себе изоловали од догађаја у земљи и маса, уживајући за узврат статус легалне политичке емиграције у савезничким земљама, што им је давало повољније могућности да се на међународној сцени боре за ствар својих покрета у земљи.

II

Оцену ситуације коју је дала КПЈ 1941. потврдила је сама историја. Оцена КПЈ о сазрелости револуционарне ситуације била је плод процене објективних и субјективних услова, а не резултат волунтаријазма и пука авантура.

Краљевина Југославија се распала, окупатор је започео да дели југословенску територију, у мешовитим национално-верским крајевима почиње физичко уништавање српског живља, а у целој земљи комуниста, родољуба, Јевреја. Са историографске тачке гледишта тек предстоји да се тај сплет објективно-субјективних услова и околности стручно испита и процени. Несумњиво је да је распад старог друштва у априлском рату био логична последица неразрешивих социјално-политичких и националних противуречности. Не сме се, међутим, заборавити ни дејство спољњег фактора. Овај фактор делује на убрзавање процеса и у својству извршиоца. Ове глобалне истине траже и стручну верификацију. Наведеним објективним условима придружују се акти окупатора: дезинтеграција државе, разбијање етничке целине ју-

гословенских народа, систем анексија, контрибуција, привредне пљачке, денационализације живља, буђења и инспирисања од стране окупатора зверских међунационалних обрачуна, верског прекрштавања принудним средствима и други видови геноцида. На другој страни, у драматично тешкој ситуацији јавља се КПЈ као авангардна снага радничке класе способна и дорасла да стицај повољних објективних и субјективних услова искористи за револуционарну акцију. КПЈ претвара „револуционарну могућност“ у „револуционарну стварност“.

Из овога описа извукли бисмо следеће:

КПЈ је знала да процени моменат и да тај моменат искористи. У револуционарној борби правовремени избор акције је од судбоносног значаја. Са методолошке тачке гледишта испитивање објективних услова и понашање субјективног фактора у процени тих услова битни је предмет историјске анализе и критике: да ли је процена у складу са односом класних и политичких снага, да ли су револуционарне потенције нарасле до оног степена да оправдавају успех акције, да ли је од свих алтернатива изабрана она која има највише изгледа. КПЈ је 1941. изабрала концепцију устанка и перманентног општенородног рата против окупатора, напуштајући друге алтернативе као основне облике борбе, (диверзантске акције, пасивну резистенцију, илегалне политичке комбинације са грађанским политичарима и т. сл.).

Важно је да КПЈ 1941. није импресионирала сила немачке ратне машине и ореол њене непобедивости. Она је у тој мрклој ноћи 1941. предвидела свитање 1945. По једном писцу, само је пролетерска свест способна да изађе из оквира тзв. реалне политике и дефетизма карактеристичног за грађанску свест 1941.

III

НОБ је наставак у новим условима демократских процеса које је КПЈ започела пре рата. Ову борбу КПЈ повезује за стварање новог поретка и са решавањем националног питања. Покретање НОБ-е и стварање органа власти изазива сукобе са буржоазијом и ову тера на сарадњу са окупатором, јер не може да води рат на два фронта. Нова власт диференцира НОБ од других антифашистичких покрета отпора у Европи. Народноослободилачки одбори се проглашавају за привремене, али то резултира из односа снага 1941—1942. и тактике КПЈ, а не из чињенице да у њима није нађена трајнија концепција демократске власти, или да се они могу заменити неком другом формом власти. Они настају организовано, али то не значи одсуство револуционарног стваралаштва маса. Спонтаност је пратећа појава сваке свесне револуционарне акције. НОО-и ничу у бази, али историографија треба да објасни како се 1941. јавља Ослободилачки фронт акцијом на врху или идеја владе за целу Југославију крајем 1941.

Њихов раст је повезан са успесима војне акције, распламсавањем општенародног рата и са променама у односима политичких и класних снага.

Надмоћност војних органа у ратним условима не доводи у питање основне функције цивилне власти. У НОБ-и је КПЈ обезбедила превагу политичког одлучивања, тако да организацији власти није претила милитаризација ни у једној фази револуције.

НОО су јединствени органи власти на својој територији, тако да је њима разбијен стари дуализам између органа локалне самоуправе и државних органа карактеристичан за стари систем.

IV

Када разматрамо питање настанка и карактера новог друштвено-политичког система у току НОБ-е морамо обавезно да се задржимо на неким питањима која, по нашем мишљењу, имају фундаменталан значај.

1. Развој система народне власти морамо посматрати као процес у коме успон нове власти зависи од констелације друштвено-политичких снага у земљи, успеха оружане борбе, међународних збивања. Тезе по којима је нова власт, заправо држава, рођена са првим НОО, или на I или на II заседању АВНОЈ-а одражавају неразумевање тога процеса. Означавање маркантних догађаја процеса који није завршен је једна ствар, а друга — везивање сложене друштвене појаве за један историјски тренутак. То, да је први НОО клица нове државе несумњиво је тачно, исто онако као што је тачно да АВНОЈ садржи државноправне елементе иако је проглашен за општеполитичко тело народа Југославије, или да одлуке II заседања АВНОЈ-а годину дана касније у Јајцу имају истовремено и конститутивни и декларативни карактер. У процесу настајања нове власти сваки од поменутих догађаја има своје историјско место, али ни један од њих није, сам по себи, „датум“ којим се исцрпљује стварање државе. НОО-и имају државноправне елементе од првог дана у мањој или већој мери, који се развијају у складу са успесима НОБ-е, без обзира хоће ли то доктрина назвати „виртуелном државном организацијом“ и без обзира да ли им недостаје неки од класичних елемената због чега бисмо их назвали „владом де факто“ или је конструкција власти непотпуна зато што јој недостају — до Јајца — највиши органи власти.

Самим тим што настајање новог система у револуционарним сменама власти не можемо да објашњавамо формалним мерилима, морамо имати у виду да као органи власти делују и политички и војни органи револуције (ЦК КПЈ, Врховни штаб НОВ и ПОЈ и други). У револуционарним ситуацијама најтеже је разграничавати где почиње државноправно, а престаје политичко и обратно.

2. У складу са својом концепцијом о хегеманој улози и недељивој власти Партија се изражава кроз систем власти, војних команди и органа, друштвено-политичких организација. Партијске ћелије се налазе у свим пунктовима војно-политичког организма револуције, остварујући вољу Партије и њену линију. Значи да се већ у рату изградио систем изражавања Партије кроз органе власти. То је диктат објективне ситуације. Одлуке органа власти — извршних и представничких — нису тиме прејудуциране, ако се узме да те одлуке изражавају вољу маса, потребе тренутка и да сви органи револуције имају јединствене основне циљеве.

Поводом овог питања потребно је да скренемо пажњу и на неке друге околности: апарат власти у рату је још рудиментаран и неизграђен; револуција привлачи масе у управљање; демократска акција маса се разгорева у мери у којој су њена национално-социјална очекивања већа и нова власт доследнија у њиховом испуњавању. Масе прихватају и развијају иницијативу Партије, разрешавају се њихове стваралачке енергије; оне учествују у непосредном одлучивању на зборовима. Овакав стил рада је претпоставка победе револуције и њена суштина. Због тога, строго изведена хијерархија војно-политичких и државних органа, мада необично изразита, и не притиска демократску и самоуправну свест и дух маса.

3. НОО-и су органи демократске власти и самоуправе. Ова самоуправна компонента се огледа у томе; што су НОО-и јединствени органи власти на својој територији; што у принципу одговарају за рад свом представничком телу; што развијају форме непосредне демократије; што су одлуке зборова бирача обавезне за НОО. Ову самоуправу НОО не можемо, међутим, везивати за самоуправљање као основни облик друштвено-политичке организације, које се у Југославији изграђује после принципијелне негације државне својине и свемоћи извршно-политичких органа и политичког субјективизма након 1948, јер се ради о ограничењу друштвеној појави. Ми можемо у току НОБ-е да говоримо о самоуправном духу револуције и самоуправним обележјима НОО, али не и о самоуправном систему у поменутом смислу.

4. Вођство НОБ-е води борбу против свих облика испољавања сектаризма. Тиме КПЈ парира буржоазији, која жели да НОБ представи као искључиво комунистички покрет за власт и да наметне класну борбу под условима револуције и уз помоћ окупатора. НОБ се нигде не декларише као социјалистичка револуција. Штавише, познате су изјаве руководећих органа револуције о поштовању приватне својине. Али, ако се НОБ као таква не декларише, то не значи да она није имала карактер и социјалистичке револуције. Јер, ми нисмо номиналисти за које су без важности резултати и садржаји процеса. Револуција се у Југославији продубљује кроз структуру власти, а не кроз својинске промене, бар до завршне фазе рата, што не значи да ових није било.

Већина страних покрета отпора нема претензије освајања власти или класно-политичке могућности за освајање власти; у неким земљама комунисти очекују да се политички систем конституише уз помоћ страних политичких и војних фактора; у другима пак међународни однос снага је пресекао развој новог система власти започетог у рату (Грчка).

У вези са карактером револуције као социјалистичке, истакнимо да политичка смена власти још и није револуција у друштвеним односима („друштвени преврат“) која настаје као дуготрајни процес и перманентна трансформација друштва; затим, да је револуција у Југославији морала да разрешава низ питања које није успела да реши буржоаска демократска револуција као свој „нүспроизвод“ и, најзад, да су и међународни фактори условљавали темпо развоја револуционарних промена. Друштвени преврат у Марксовом смислу речи започиње са освајањем власти и представља перспективни процес и „гранични идеал“. Снажни револуционарни романтизам и ондашње револуционарне представе о социјализму као облику подржављавања средстава за производњу ствари су код маса утисак да је социјализам ствар најближе перспективе.

5. Крупније промене у друштвено-економској сфери Југославије врше се тек под крај рата, у форми сукцесивних и парцијалних мера. На њихов обим и време извршења, форму, утицао је значајно међународни фактор: национализација страног капитала је изведена тек 1946. у децембру, јер је руководство нове Југославије морало да чини концепсије страним државама у борби за међународно признање или у очекивању да добије економску помоћ после рата. Па и борба за северозападне границе на Париској мировној конференцији утицала је да се ова мера за извесно време одлаже, иако то није имало битнијег значаја, с обзиром да је секвестрирани капитал давао друштвену акумулацију.

6. Политичка основа нове власти је НОФ, створен као специфична политичка организација средином 1944. на земаљском нивоу, а обједињен у јединствену политичку организацију у августу 1945. у Београду на I оснивачком конгресу НФ-а. Елементи тога организовања јављају се, међутим, много раније: регионално гледано у Словенији (ОФ, истина, као атипична организација, која садржи елементе власти и коалиционе политичке организације, са премоћу КПЈ), или организационо (ЦНО 1941, УСАОЈ, АФЖ — 1942). Стварање највиших државних органа на II заседању АВНОЈ-а повлачило је уобличавање политичких органа као самосталних органа у политичкој структури. Време формирања НОФ-а коинцидира са компромисом НКОЈ-а и емигрантске владе, тако да се у генези НОФ-а не може искључити ни овај моменат. При том се не може испустити следеће: да унутрашњи политички грађански фактори немају утицаја на образовање ове организације 1944; да је КПЈ хегмон ове организа-

ције, иако се формално не изражава као таква; да је организација НОФ-а замишљена као трајна организација и веза Партије са масама у условима једнопартијског система, јер концепција Партије о демократској организацији политичког живота не полази од коалиционе структуре НФ-а, нити од политичког плурализма ван НОФ-а.

7. Бројна регионална жаришта НОБ-е, понекад неповезана, део су јединствене ослободилачке акције. Када је, 1943, победила концепција општератног рата, Југославија је била јединствени ратни полигон. Регионална жаришта не значе и посебне енклаве у политичко-организационом смислу (одвојене од ЦК КПЈ и Врховног штаба и неповезане), као обједињавајућих фактора по политичкој и војној линији. ЦК КПЈ даје обавезне директиве из области партијске изградње, унутрашњеполитичких и међународних питања, разграничења између области, идеолошке линије. ЦК држи и кадровски монопол.

Чињеница је, како каже Моша Пијаде, да је Југославија после II заседања АВНОЈ-а постајала само у принципијелним одлукама АВНОЈ-а, али је исто тако неоспорно да је нови систем у пуном смислу интегрисан преко Партије, НОВЈ, принципа организације власти и заједничких циљева борбе.

У завршној фази рата почиње процес организационог уједначавања и централизације власти, изградње југословенске федерације. Тај процес могли бисмо, да означимо као спајање у једну целину федералних јединица и стварање јединствених југословенских органа: НКОЈ-а, АВНОЈ-а, Привремене владе ДФЈ, Привремене народне скупштине, НФЈ, Јавног тужилаштва, Врховног суда ДФЈ, централизоване ОЗН-е, Привредног савета итд.

Ову централизацију у смислу стварања јединственог система власти у Југославији одвојили бисмо од започетог процеса централизације и етатизације система на бази државног економског монопола, директивног планирања и хегемоне позиције КПЈ у послератној политичкој структури.

8. Морамо се задржати и на међународном фактору, са становишта његовог утицаја на ток, облик, темпо и карактер промена у току рата у Југославији. До сада смо спомињали тај фактор само успутно, али сада желимо да га нешто подробније рашчланимо. Ако тај фактор наводимо као последњи, то не значи да га тако и рангујемо у склопу свих релевантних чинилаца за конституисање политичког система.

НОБ је део велике антифашистичке борбе која се води у светским размерама против сила Осовине, тако да догађаји на тим фронтима нису могли да се не рефлектују и у Југославији. Исто као што односи између великих савезничких сила у Антихитлеровској коалицији нису могли да не производе утицај и на односе снага у Југославији. Идеолошке разлике и сукоб интереса између савезника није нестао ни у рату, иако је пред заједничком опасношћу од фашизма за привремено пригушен или по-

тиснут. Питање послератне организације избија све више у први план са приближавањем краја рата.

Учешће СССР-а са западним силама у рату против Осовине давало је шире могућности за појаву и активност националноослободилачких и демократских револуционарних покрета. Та се чињеница не може превиђати. Исто тако не може се превиђати ни чињеница да је Атлантска повеља од 14. августа 1941. имала — са становишта борбе против фашистичке тираније и слободног опредељивања народа — такође позитивне последице за демократске покрете ставом: да сви народи имају право да изаберу облик владавине под којим желе да живе. Однос принципа и праксе није, међутим, усаглашен. Али, принцип једном прокламован, па ма колико доцније не био поштован, постаје браник и платформа са које прогресивне снаге ипак могу да наступају. Разни видови непоштовања проглашених принципа виде се већ непосредно по њиховом декларисању, када велике силе покушавају да доведу у питање аутономију НОП-а, захтевајући измирење четничког покрета и НОП-а. Снага НОВЈ, колаборација четништва и његови порази, актуелност отварања II фронта и страх од дубине промена у Југославији и њихових реперкусија на послератно уређење Југославије, терају Енглеску да још 1942. почне преиспитивање своје политике у Југославији. Тој политици се у форми привременог компромиса придружује и Стаљин.

КПЈ одржава везе са Коминтерном до 1943, односно са ЦК СКП(б) касније. Међудржавне везе иду пак преко државних органа ДФЈ. Овај двоструки колосек условен је традиционалним везама у међународном радничком покрету и схватањем пролетерског интернационализма као односа привржености СССР-у. У иначе монолитној политичкој структури, коју карактерише изражавање хегемоне силе револуције КПЈ — кроз систем власти, јавља се двострукост веза: по линији партијских односа (као битних) и државних веза. Државне везе добијају у таквој структури карактер спровођења већ донетих одлука.

Револуција у Југославији има своје специфичне облике. Али, неке основне доктринарне концепције југословенских комуниста не разликују се од оних у Комунистичком покрету, тако да по тој линији нема сукобљавања са СССР-ом у току рата. Јавља се, међутим, једна друга појава: да СССР због односа у коалицији и схватања о владајућем субјекту у комунистичком покрету захтева да се промене у Југославији не врше на начин који може да угрози савезничку алијансу. Приступајући политици компромиса 1944. у Југославији и санкционишући је и формално са осталим великим силама на Криму, Стаљин је задржавао процес радикалнијих промена југословенске револуције и истовремено излазио у сусрет захтевима САД и Енглеске. Тиме се не губи из вида помоћ којом је СССР (посредно признање НКОЈ-а, помоћ у ратној техници, садејство у ослобођењу Београда) допри-

нео победи нове Југославије, као ни помоћ коју су — из других мотива — пружиле западне силе.

Та политика компромиса није могла да угрози тековине НОБ-е. Успоравање промена не значи да резултати нису постижани упркос извесним концесијама. Правна суспензија монархије 1943. уместо њеног укидања није уступаак од битног значаја. У пуном смислу то се може рећи и за одустајање да се у фази привременог уставног уређења не нормирају НОО-и, да се одложи национализација страног капитала; да се обнове грађанске странке и групе; да резултате НОБ-е верификује Конституанта; да се АВНОЈ, као револуционарно тело, попуни посланицима старе краљевске скупштине из 1938; да се Југославија изражава у међународним односима у старом облику преко декоративне монархистичке установе Намесништва. Однос снага је био битно измењен, тако да ове концесије имају небитан и привремен значај.

9. Револуција од првог дана значи дисконтинуитет са старим унутрашњим системом. Ако је континуитет са старим системом задржан у међународним односима, онда је то израз уступака на подручју борбе за међународно признање. Ово признање није неопходно за егзистенцију једне државе, али је значајно са политичке тачке гледишта. У суштини правно питање, међународно признање се најчешће претвара у политичко питање. До тог признања Југославије долази у специфичној форми превазилажења дуалитета органа (старих и револуционарних) у корист револуционраних органа. Битка се, међутим, није ни била за међународно признање Југославије као државе. Окупација је привремено стање, тако да међународни субјективитет Југославије није прекидан. Ради се заправо о признању промене субјекта власти у Југославији.

И, на крају, последице споразума Тито—Шубашић у сфери политичког система, нису — ако се апстрахујемо од поменутих формалних и појединачних уступака — утицале на фундаменталне резултате НОБ-е, јер: образовање Привремене владе, увођење Намесништва и претварање АВНОЈ-а у ПНС не мењају однос класних снага у земљи, остварен у рату.